Акматов Б.М.,
БГУ

КЫРГЫЗ ТИЛИ ЖАНА АДАБИЯТЫ БАГЫТЫНДАГЫ ОКУУ СТАНДАРТТАРЫНЫН БАЗАЛЫК БӨЛҮМДӨРҮНДӨ КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫНА ТИЕШЕЛҮҮ ПРЕДМЕТТЕРДИ АДИСТИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮККӨ НЕГИЗДЕП ОКУТУУ

Кийинки мезгилдерде "окутуунун методикасы" дегенге караганда "окутуунун технологиясы" аттуу түшүнүк педагогика илиминде көбүрөөк колдонула баштады. Кээ бир жерлерде "методика" термини "технологияга" синоним термин катары пайдаланылып келсе, көп учурда методика технологиянын ичине кирип кете турган тар түшүнүк катары аныкталууда. Ошондуктан, кыргыз адабиятын компетенттүүлүккө негиздеп окутуу технологиясына киришүүдөн мурда ушул эки терминдин айырмасын бөлүп көрсөтүү зарылдыгы турат. Анткени, маселе окутуу технологиясына тиешелүү болгондуктан, анын маанисин, биз эмне маселелер жөнүндө кеп кылууну максаттанып жатканыбызды педагогикалык коомчулук билиши керек болууда. Тактап айтканда, биринчи "окутуунун технологиясына" толук аныктама берүү, анын окутуунун методикасынан болгон айырмасын көрсөтүү бул жерде талдоого алына турган проблеманын башын ачууга, негизги анализге алынуучу технология түшүнүгү өз ичине эмнелерди камтый тургандыгын, алар окуу процессинде кандай орунга ээ экендигин билүү максаттары менен да айкашаары белгилүү. "Окутуу технологиясы" бир караганда "билим берүү технологиясы" деген түшүнүккө жакын турганы менен мазмуну бир кыйла тар экендигин качан аталган түшүнүктөргө талдоо жүргүзүп, ар биринин өз маанисин берүүгө аракет кылган учурда ачыкка чыгат. "Билим берүү технологиясы" өз ичине педагогикалык процесске таандык бардык маселелерди өз кучагына алгандыктан, аны илимий-теориялык изилдөөлөр "педагогикалык технология" деген аталыш менен да берип жүрүшөт. Алардын айрымдарына токтоло турган болсок, мисалы В.П.Беспалько: "Педагогическая технология - это содержательная техника реализации учебного процесса" [1] десе, И.П.Волков: "Педагогическая технология - это описание процесса достижения планируемых результатов обучения" [2], М.Чошанов: "Технология обучения - это составная процессуальная часть дидактической системы" [3], В.М.Монахов: "Педагогическая технология - это продуманная во всех деталях модель совместной педагогической деятельности по проектированию, организации и проведению учебного процесса с безусловным обеспечением комфортных условий для учащихся и учителя" [4] деген пикирлерин келтирүүгө болот. Ушул эле жерге ЮНЕСКО тарабынан берилген аныктаманы да кыстара кетүүнү туура көрдүк, анда: "Педагогическая технология - это системный метод создания, применения и определения всего процесса преподавания и усвоения знаний с учетом технических и человеческих ресурсов и их взаимодействия, ставящей своей задачей оптимизацию форм образования" [5], - деп белгиленет. Сунушталган көз караштар ар бир өз алдынча аныктама берүүгө аракеттенгени менен алардын баары окуу процессине тиешелүү бир бүтүндүктү өз тарабынан карабаса маани-маңызы боюнча жалпы бир түшүнүктү айтып жаткандары ачык эле байкалат. Ырас, биз бул жерде айрым-айрым айтылган гана ойлорду алганыбызда белгилей кетели, болбосо педагогикалык процесске ким кайрылбасын анын баары бул түшүнүккө өз аныктамасын берүүгө аракеттенгенин айтпай кетүүгө болбойт.

Эгер "окутуунун технологиясына" аныктама берүүгө аракеттенгендердин изилдөөлөрүн карап, өз ара салыштыра турган болсок, кими болбосун окуу процессине таандык, бири-бири менен өтө тыгыз байланышта турган үч түшүнүктүн – *методология*, *стратегия* жана *тактиканын* өз ара жуурулушкан байланышындагы окутуу процессинин максаттуу аракетин талдоодон чыгышканы даана көрүнөт. Бирок, алардын ар бирин мисалы "окутуунун методологиялык технологиясы", "окутуунун стратегиялык технологиясы" жана "окутуунун тактикалык технологиясы" деп өз алдынча изилдөө объектиси кылып карагандар да кездеше тургандыгын белгилей кетели. Ошондой эле алардын бардыгын бир бүтүн система экенин баамдашып, "педагогикалык технология" деген жалпы аталыш менен берүү аракети кийинки мезгилде педагогика илиминде күч алып бара жатат. Анткени, ал өз ичине окутуу технологиясын толугу менен камтып, окуу процессинде алдыга койгон педагогикалык максатка жетүү үчүн окутуунун инструменталдык каражаттарын жана инсандагы бардык мүмкүнчүлүктөрдү толук пайдалануучу *методологиянын системдүү жыйындысын ишке ашыруу эрежелерин* туюндуруп келет. Окутуунун (педагогиканын) технологиясы өз ичине максаттуу аткарылуучу төмөнкүдөй иш чараларды камтыйт:

- студентте белгилүү компетенцияларды калыптандырууга катышы бар окутуунун техникалык каражат-

тарын, ыкмаларды объектилерди максаттуу пайдалануу;

• педагогикалык процессте коммуникативдүүлүктү уюштуруу системасын (бул кыргыз адабиятын окутууда өтө маанилүү орунда турат) жана маалыматтарды жеткирүүнү (презентация, ж. б.) формаларынын педагогикалык иш чараларда максаттуу колдонуу;

• окуучулардын (студенттердин) таанып-билүү ишмердүүлүгүн башкаруу системасын уюштуруу;

• белгилүү маселелерди чечүү үчүн педагогикалык процессте окутуу усулдарын жана каражаттарын максаттуу конструкциялоо;

• окутуу процессинде компетенттүүлүктүн калыптанышын пландаштыруу;

• компетенциялардын калыптанышы үчүн сабактын максатын окутуу процессинде студенттердин жөндөмдүүлүктөрүн ойготуу, аналикалык ой жүгүртүүгө багыттоо, сунушталган илимий-теориялык маалыматтарды студенттин жеке турмушу менен айкалыштырып түшүндүрүү;

• окуу процессин интеграциялоо, окуу материалын реалдуу турмуштун контекстинде комплекстүү кароо;

• окуу процессине долбоорлоо технологиясын, ар бир студенттин өз алдынча жыйынтык чыгаруу системасын колдонуу;

• окутууну коомдук-социалдык керектөө менен айкалыштыруу, билим берүү методологиясында алган компетенцияларынын негизинде өзүн-өзү реализациялоого калыптандыруу;

• азыркы дүйнөлүк билим берүү процессиндеги баалоо системасын пайдалануу, студенттерди өзүн-өзү баалоого, кырдаалды, мүмкүнчүлүгүн сын көз менен карап баа берүүгө калыптандыруу.

Кыргыз адабияты филология багытында “кыргыз тили жана адабияты боюнча жогорку кесиптик билим берүүнүн бир бутагы деп тааныганыбыз менен жогоруда белгиленген иш чараларды бир сабакта, же бир предметтин алкагында баарын аткарып жиберүү мүмкүн эмес. Ошондуктан, предметтин мазмунуна, мамлекеттик стандартта алган ордуна, окуу планында ээлеген максат-милдетине, модулдук өлчөмүнө, бөлүнгөн кредиттик сааттарга ылайык окутуу технологиясындагы ордун аныктоо милдети турат. Бул кесипке багыттоочу мугалимдин өзү окуткан дисциплинасына карата *субъективдүү мамилесинде чечиле турган нерсе катары көрүнгөнү менен* компетенттүүлүк негизде окутууда студентте компетенцияларды калыптандыруу үчүн спецификалык өзгөчө деңгээли боло тургандыгын белгилей кетели. Анын биринчиси – **модулдук деңгээл**, бул азыр Кыргызстанда жогорку кесиптик билим берүүдө, адистештирилген кесиптик орто окуу жайларында, орто билим берүү тармактарында кеңири жайыла баштагандыктан, компетенттүүлүккө негиздеп окутуу методологиясы менен тыгыз байланышта өнүгүп келет. Анын жогорку кесиптик билим берүүдө орду кандай экендигин билүү максатында 116 мугалим менен аңгемелешүү жүргүзсөк, алардын 91и компетенциялар жана компетенттүүлүк жөнүндө маалыматтары бардыгын белгилешти. Алардын 9у модулдук окутууда компетенциялардын зарыл эместигин, эгер андай жөндөм керек болсо, ким болбосун окуу аяктап, ишке орношкондон кийин деле өздөштүрүп алаарын, окууну бүтө электе, ким кайсы кызматка орношо турганын билбеген соң андай компетенцияларды студенттердин билишин камсыз кылууга аракеттенүү абсурд экенин далилдөөгө, өздөрүнүн жеке көз караштарын коргоого далалатташышты. Суроого жооп бергендердин 7си модуль дегенди студенттердин билимин сессия ичинде эки же үч жолу текшерүү деп түшүнө тургандыгын белгилешсе, 9у мындай окутууга таптакыр каршы экенин, билгиси да келбей тургандыгын айтып чыгышты. Ал эми модулдук системада компетенттүүлүктүн негизинде окутуу кантип пайдаланып жатышканын сураганда 116 мугалимдин 23ү гана жумушчу программаларын түзүүдө компетенцияларды камтууга аракеттенишкен болсо, калгандары аны кийинки окуу жылынан тарта жакшы түшүнүп алып анан колдоноорун билдиришкен. Мына бул көрүнүштүн өзү компетенттүүлүк негизде окутуу үчүн мугалимдердин билимин, түшүнүгүн, аны кантип колдонуу керектиги тууралуу прикладдик маанисин, анын негизинде окутуу студенттерге кандай ийгиликтерди бериши мүмкүн экендигин үйрөтүү үчүн атайын методикалык семинарлар зарылдыгын көрсөттү.

Экинчиси – **предметтик деңгээл**, компеттентүүлүктүн негизинде окутуу мугалимге өзү окутуп жаткан предметтин мазмунун терең түшүнүүдөн тышкары ал предмет жогорку кесиптик билим алып жаткан адиске кандай кызмат аткара тургандыгын да талап кылат. Ырас, ар бир мугалим өзүнүн окутуп жаткан сабагы абдан маанилүү экендигин аныктаса да, көпчүлүгү ошол предметтен студент кандай компетенцияларга ээ боло тургандыгын так көрсөтө алышпайт. Мындай көрүнүштүн өзү мугалим өзү окутуп жаткан предметинин канчалык маанилүү экендигин билбегендиктен эмес, анын жогорку кесиптик билим берүүдө кандай компетенцияларды кайсы шартта калыптандырышы мүмкүн экендигин талдап, аны максаттуу түрдө реалдуу турмуштук кырдаалдар менен айкалыштырып көрүп жыйынтык чыгара электигинде турат. Мугалим өзү окутуп жаткан предметинин ордун тактамайын, анын студенттин кесиптик даярдыгына канчалык таасири болоорун аныктоо кыйын. Ал эми азыркы билим берүү системасында, өзгөчө компетенттүүлүк парадигмасында студентке сунушталган маалыматтын баары эле билим боло бербей тургандыгы анык. Азыркы шартта студенттин ошол *предметтен алган билими анын реалдуу жашоосуна кызмат кыла ала турган компетенцияларга жараша аныкталат*. Эгер анын реалдуу турмушуна өз таасирин тийгизе албаган предмет бекер кеткен кредиттик саат катары эсептелиниш керек. Биз тарабынан жүргүзүлгөн сурамжылоо иштерине катышкан 116 мугалимдин 17си гана өзү окуткан предметтер студенттин кесиптик даярдыгына карата кандай компетенцияларга ээ кыла тургандыгын так айтса, 54ү кандай компетенцияларга ээ болушун өз алдынча аныктап, бирок ага эксперимент жүргүзбөгөндүгүн билдирди. Калган мугалимдер алар окутуп жаткан предмет зарыл болгон үчүн окуу планына киргизилгенин белгилешти. Мындай көрүнүш Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүүсүндө ар бир факультет тарабынан колдоого алына электигин, бардык мугалимдерге түшүндүрүү иштери толук уюштурулбай жаткандыгын ырастайт. Демек, бул маселе ар бир факультеттин окумуштуулар кеңине коюлуп, адистер тарабынан кеңири талкуу жүргүзүлүп, кесиптик билим берүүдө адистикке сунушталган *дисциплиналар кандай максатта, кайсы компетенцияларды калыптандырууга жөндөмдүү экендигине карай* үчүн методикалык семинарлар, ал тургай конференциялар керек экендигин айкындоодо.

Үчүнчүсү – **жалпы педагогикалык деңгээл**, бул ар бир жогорку окуу базасында аткаруучу жалпы дидактикалык ишмерди кучагына алганы менен айырмана турган окутуу технологиясы болуп эсептелет. Биз "окутуу технологиясы" деп айтып жатканыбызга себеп, ар бир дисциплинанын окутулуш деңгээлин, кандай иш аракеттер менен жөнгө салынып жатканын, окуу процессиндеги ордун, мугалимдин чыгармачыл ишмердүүлүгүнө багыт берүү, керек болсо, сапаттуу билим берүүгө багыт алган ар кыл педагогикалык иш чараларды колдоо толугу менен жогорку кесиптик билим берүүчү окуу жайдын приоритетиндеги маселе болуп саналат. Экинчиден, мамлекет тарабынан сунушталган окуу стандарттары да жогорку кесиптик билим берүүчү окуу жайлар аркылуу ишке ашкандыктан, каалайбы же каалабайлы баары бир ар бир окуу жайдын өзүнүн сратегиясына ылайык мына ушул багыттагы иштер – *жалпы педагогикалык деңгээл* боло тургандыгы анык. Ырас, өнүккүн өлкөлөрдөгүдөй Кыргызстандын жогорку окуу жайлары мындай деңгээлде өзүнө гана таандык педагогикалык – окуу жайдын кесиптик билим берүүдөгү мазмунду аныктоочу *жалпы дидактикалык технологияга* ээ боло элек болсо дагы бул багытта иш чаралар акырындап жолго коюла баштаганын айтпай кетүүгө болбойт. Тагыраак айтканда, *окуу жайдагы окуу процессин бир бүтүн система катары кароо*, анда *бир нече максаттарды бириктирген*, *жаңычыл мазмунга ээ* кесиптик билим берүүнү уюштурууга аракеттенген, инновациялык жана интеграциялык окутуу формалары менен ыкусулдарын пайдаланган көрүнүштөр өлкө ичинде бардык жогорку окуу жайларында болуп жатат. Бирок жогорку кесиптик билим берүүчү окуу жайлардын биринде да өзүнүн педагогикалык деңгээли боюнча айырмаланганы боло элек. Алар изденүү жолун баштан кечирип, түрдүү мамлекеттердин жогорку кесиптик билим берүүдөгү жакшы жактарын алып, алардын жетишкендиктерин Кыргыстанда практикалоо аракетинде экенин, анын натыйжасында өлкөдө жогорку кесиптик билим берүү системасы калыптанууда, б. а. ар бир жогорку окуу жай кесиптик билим берүү маселесинде өзүнүн жалпы педагогикалык деңгээлин аныктоо, стратегиясын тактоо, тактикасын иштеп чыгуу багытында иштерди аткарып жатканы ар биринде педагогикалык технология жолго коюла баштаганын ырастайт.

Адабияттар

1 Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: «Педагогика», 1989, 136-бет

2. Үзүндү алынды: Концепция Федеральной целевой программы развития образования на 2006 - 2010 годы, 4-бет.

3. Чошанов, М.А. Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения [Текст] // Педагогика. №2, 1997.

4. Үзүндү алынды: Концепция Федеральной целевой программы развития образования на 2006 - 2010 годы, 5-бет.

5. Үзүндү алынды: Концепция Федеральной целевой программы развития образования на 2006 - 2010 годы, 4-бет.